অধ্যায় ১৪ ঃ সাদৃশ্যানুমান

অধ্যায় গাঁথনি

১৪.১ উদ্দেশ্য
১৪.২ পৰিচয়
১৪.৩ বিভিন্ন প্ৰসঙ্গত সাদৃশ্যানুমানৰ ব্যৱহাৰ
১৪.৪ তৰ্কবিজ্ঞানত সাদৃশ্যানুমানৰ ব্যৱহাৰ
১৪.৪.১ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ প্ৰকৃতি আৰু গাঁথনি
১৪.৪.২ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ মূল্য নিৰূপণ
১৪.৪.৩ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ ব্যৱহাৰ
১৪.৫ সাদৃশ্যানুমানক অস্বীকাৰ
১৪.৬ উপমান ঃ সাদৃশ্যতাৰ ভিত্তিত লাভ কৰা এক জ্ঞানৰ উৎস
১৪.৭ অধ্যায়টোৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৪.৮ অধিক জানিবলৈ
১৪.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
১৪.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- সাদৃশ্যানুমানৰ অৰ্থৰ সংজ্ঞা জানিব পাৰিব
- সাদৃশ্যানুমানৰ বিভিন্ন ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব
- সাদৃশ্যানুমানৰ দিশৰ পৰা যুক্তিৰ গঠন আৰু প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব
- সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ তাৰ্কিকভাৱে মূল্য নিৰূপণ কৰিব পাৰিব
- সাদৃশ্যানুমানৰ দিশৰ পৰা অস্বীকাৰৰ পদ্ধতিক ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- উপমানক সাদৃশ্যৰ ভিত্তিত লাভ কৰা এটা জ্ঞানৰ উৎস ৰূপে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

১৪.২ পৰিচয়

'Analogy' শব্দটো গ্ৰীক শব্দ 'Analogia'ৰ পৰা নিঃসৃত হৈছে যাৰ সমাৰ্থক শব্দ হ'ল Proportion। পিছত গাণিতিক সমানুপাতৰ ধাৰণাটোৰ পৰা ইয়াক সাদৃশ্যৰ সম্পৰ্ক বুলি গণ্য কৰা হৈছিল। কিন্তু বৰ্তমান যুগত ইয়াৰ ব্যুৎপত্তিগত সমানুপাতিক অৰ্থতকৈ ই আন এক ধৰণৰ গুৰুত্বহে পাইছে। দুটা বস্তু বা পদ্ধতিৰ মাজত সাদৃশ্যানুমানৰ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰা মানে সেই দুটা বস্তু বা পদ্ধতিৰ এটা বা আন বহুতো দিশত সাদৃশ্যৰ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰা বুজায়। সাদৃশ্যানুমান

হৈছে বিভিন্ন বস্তু, পদ্ধতি বা অৱস্থাৰ মাজৰ সাদৃশ্যবোৰৰ মাজত কৰা এক তুলনা। কিন্তু এই তুলনা আক্ষৰিকো হ'ব পাৰে নাইবা গাঁথনিকো হ'ব পাৰে। আক্ষৰিক সাদৃশ্যানুমান হৈছে যিকোনো দুটা বস্তু বা পদ্ধতিৰ মাজত কৰা এক যৌক্তিক বা প্রকৃত সাদৃশ্য। আনহাতে, গাঁথনিক সাদৃশ্যানুমান হৈছে এক দৃষ্টান্তমূলক সাদৃশ্যানুমান যি এক কাল্পনিক সাদৃশ্যৰ তুলনাৰ ওপৰত বর্তি থাকে।

১৪.৩ বিভিন্ন প্রসঙ্গত সাদৃশ্যানুমানৰ বাৱহাৰ

বিভিন্ন প্রসঙ্গত বিভিন্ন উদ্দেশ্য পুৰণৰ বাবে সাদৃশ্যানুমানৰ অৱতাৰণা কৰা হয়। কিছুমান বিশেষ বস্তু, ঘটনা বা পদ্ধতিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আমি জনা আন কিছুমান ঘটনা, বস্তু বা পদ্ধতিৰ লগত সাদৃশ্যানুমানৰ দ্বাৰা যুক্ত কৰি ব্যাখ্যা কৰোঁ। এনে ধৰণৰ সাদৃশ্যানুমান দৰাচলতে লিখক সকলে তেওঁলোকৰ পাঠকৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰে যাতে তেওঁলোকৰ লিখনিবোৰ পাঠকৰ বাবে অধিক স্পষ্ট আৰু মনোগ্রাহী হৈ পৰে। সাদৃশ্য হৈছে একে ধৰণৰ এটা বস্তু একে ধৰণৰ আন এটা বস্তুৰ লগত তুলনা কৰি ব্যাখ্যাটোক অধিক স্পষ্ট আৰু গুৰুত্বপূর্ণ কৰি তোলা। আনহাতে দৃষ্টান্ত হৈছে আন এক ধৰণৰ পদ্ধতি য'ত এটা শব্দ বা খণ্ডবাক্য যিটো এনে এটা বস্তু বা কর্মত আৰোপ কৰা হয় যি আচলতে আক্ষৰিক অর্থত সেই বস্তুবিধ বা কর্মত প্রয়োগ কৰিব নোৱাৰি। এই সাদৃশ্যানুমানবোৰে আমাৰ চিন্তা পদ্ধতিত প্রভাৱ পেলায় যাৰ ফলত বিভিন্ন বস্তু বা পদ্ধতি বা পৰিস্থিতিবোৰ অতি সহজতে বুজিব পাৰি। এই সাদৃশ্যানুমানৰ ব্যৱহাৰে আমাৰ বৌদ্ধিক জগততো প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰে।

আক্ষৰিক সাদৃশ্যানুমান ঃ

১) ভাৰতৰ সংবিধানে আৰু আমেৰিকাৰ সংবিধান একে কাৰণত উভয়ে সংসদীয় গণতন্ত্র, আইন কানুন নীতি আৰু মানৰ অধিকাৰক গুৰুত্ব দিয়ে।

২) শ্বিলঙৰ ৰাস্তা ঘাটবোৰক চিমলাৰ ৰাস্তা ঘাটবোৰৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি কাৰণ ইয়াত একাবেকা আৰু ওখ চাপৰ ৰাস্তা আছে।

গাঁথনিক সাদৃশ্যানুমান ঃ

১) এখন দেশৰ সংবিধানখনক এটা ভেটি বা গাঁথনিৰ লগত একে বুলি ক'ব পাৰি কিয়নো ইয়াৰ ওপৰতে সম্পূর্ণ দেশখন বর্তি থাকে যেনেদৰে এটা গাঁথনিৰ ওপৰত এটা ঘৰ বর্তি থাকে।

২) ৰাস্তা ঘাটক ধমনীৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি কাৰণ যেনেদৰে ধমনীৰ মাজেৰে তেজৰ চলাচল হয় ঠিক তেনেদৰে ৰাস্তাৰেও বস্তুৰ আদান প্রদান হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ খালী ঠাই পুৰণ কৰক—

ক) ১ ঃ ৪ ঃ ৯ .....।

খ) হাত ঃ তলুৱা ঃ ভৰি .....।

চিন্তা-চর্চা কৰক ১৪.১

তুলনা সাদৃশ্যানুমানৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য হয়নে ? আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

১৪.৪ তর্কবিজ্ঞানত সাদৃশ্যানুমানৰ ব্যৱহাৰ

অনুমানতো সাদৃশ্যানুমানৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিয়ে সাদৃশ্যানুমানৰ এক তার্কিক বা যৌক্তিক ব্যৱহাৰক সুচায়। এই ফালৰ পৰা যুক্তি দর্শোৱা হয় যে বিভিন্ন বস্তুৰ মাজত কিছুমান দিশত সাদৃশ্য আছে গতিকে আন কিছুমান দিশতো সিহঁতৰ মাজত সাদৃশ্য থাকিব। বহল অর্থত সাদৃশ্যানুমানে যিকোনো এটা উৎস বা ব্যক্তিৰ পৰা আন এটা উৎস বা ব্যক্তিলৈ সংবাদ কঢ়িওৱাক বুজায় যাক ভাষাৰ জৰিয়তে কৰা হয়। তর্কবিজ্ঞানত, সাদৃশ্যানুমানক এক ধৰণৰ অনুমান বুলি কোৱা হয় যি নিগমন পদ্ধতিৰ পৰা আৰু আন তেনেকুৱা অ-নিগমনাত্মক অনুমানসমূহৰ পৰা পৃথক। আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ সিদ্ধান্ত গ্রহণ, সমস্যাৰ সমাধান আৰু আন আন বহুতো দিশত সাদৃশ্যমূলক চিন্তাধাৰাৰ বহুল প্রয়োগ আছে। আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত যেতিয়া আমি কিছুমান বিশেষ পৰিস্থিতিত সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰিব নোৱাৰো তেতিয়া আমি তেনে ধৰণৰ একে কিছুমান সমস্যা আৰু সমাধানৰ পৰা সাদৃশ্য গ্রহণ কৰিবলৈ বিচাৰো। ইয়াকে যুক্তি সাদৃশ্যানুমান বুলি ক'ব পাৰি।

১৪.৪.১ সাদৃশ্যানুমানকমূলক যুক্তিৰ প্রকৃতি আৰু গঠন

সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তি হৈছে এক আগমনাত্মক বা অ-নিগমনাত্মক অনুমান। আন অ-নিগমনাত্মক অনুমানসমূহৰ দৰে ইয়াৰ আশ্রয়বাক্যসমূহে যৌক্তিকভাৱে ইয়াৰ সিদ্ধান্তক দর্শায় নিদিয়ে। এনেকুৱা সাদৃশ্যানুমানৰ যুক্তিসমূহক বৈধ আৰু অবৈধ হিচাপে শ্রেণীবিভাগ কৰিব নোৱাৰি। ইয়াৰ সিদ্ধান্তসমূহৰ সম্ভাব্যতাৰ পৰিমাণ থাকে।

এটা সাদৃশ্যানুমানক যুক্তিৰ গঠন এনেধৰণৰ—

আশ্রয় বাক্য ১ ঃ A আৰু B উভয়ৰে U নামৰ বৈশিষ্ট্য আছে।

আশ্রয় বাক্য ২ ঃ Aৰ *s* নামৰ বৈশিষ্ট্য আছে।

সিদ্ধান্ত ঃ গতিকে Bৰো *s* নামৰ বৈশিষ্ট্য থাকিব লাগে।

আন বেলেগ ধৰণে প্রকাশ কৰিলে সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ এনে ধৰণৰ গঠন আছে—

আশ্রয় বাক্য ১ ঃ P a b c dৰ দিশেৰে Qৰ দৰে।

আশ্রয় বাক্য ২ ঃ Qৰ e নামৰ এটা দিশ আছে

সিদ্ধান্ত ঃ সম্ভৱতঃ Pৰ e নামৰ এটা বৈশিষ্ট্য আছে।

এনে ধৰণৰ সাদৃশ্যমূলক যুক্তিবোৰৰ কিছুমান উৎস তথা উদ্দেশ্য থাকে। এই উৎসটো হ'ল এয়ে যে ব্যাক্তিয়ে অনুমানৰ জৰিয়তে এনে ধৰণৰ আশ্রয় বাক্যৰ সহায়ত সিদ্ধান্ত নিঃসৰণ কৰে।আনহাতে,উদ্দেশ্যটো হৈছে যে ব্যাক্তিয়ে এনেকুৱা আশ্রয় বাক্য বা সাদৃশ্যমূলক যুক্তিৰ সহায়ত অনুমান কৰিব বিচাৰে। এনে সাদৃশ্যমূলক যুক্তিৰ উৎসক প্রধান সাদৃশ্য আৰু উদ্দেশ্যক অনুমানৰ দ্বাৰা লাভ কৰা সাদৃশ্য বুলি কোৱা হয়। ওপৰৰ প্রথম উদাহৰণটোত U নামৰ বৈশিষ্ট্যটো হৈছে উৎস বা প্রধান সাদৃশ্য আৰু S হৈছে উদ্দেশ্য বা অনুমানৰদ্বাৰা লাভ কৰা সাদৃশ্য।

তলৰ উদাহৰণটোৰ সহায়ত সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তিৰ এটা মূর্ত উদাহৰণ লোৱা যাওঁক—

ক) গৰু আৰু মহ উভয়ে ঘাঁহ লতা আৰু গছৰ পাত খায়।

গৰু হ'ল বস্তু পাগুলি খোৱা জন্তু।

গতিকে, মহকো বস্তু পাগুলি খোৱা জন্তু বুলি ক'ব পাৰি।

খ) মানুহ আৰু নিগনি উভয়ে স্তন্যপায়ী কাৰণ উভয়ৰে পাচন শক্তি, শ্বাস-প্রশ্বাস ক্রিয়া আৰু তেজৰ চলাচল ক্রিয়া একে।

মেট্রোনাইজেডলৰ বহুদিন ব্যৱহাৰৰ পিছত নিগনিৰ মাজত কেঞ্চাৰৰ বীজানু পোৱা দেখা গৈছে।

গতিকে, মানুহৰ মাজতো বহুদিন মেট্রোনাইজেডলৰ ব্যৱহাৰৰ পিছত কেঞ্চাৰৰ বীজাণু পোৱা যাব।

গ) আমি আমাৰ বাস কৰা পৃথিৱীখন আৰু আন গ্রহবোৰ, যেনে— শনি, বৃহস্পতি, মঙ্গল, শুক্র আৰু মাৰকিউৰিৰ মাজত বহুতো সাদৃশ্য দেখিবলৈ পাওঁ। যদিও বিভিন্ন দুৰত্ব আৰু বিভিন্ন সময়ত ইহঁতে নিজ নিজ কক্ষপথত ঘূৰি থাকে, তথাপিও ইহঁত সকলোৱে পৃথিৱীৰ দৰে সূর্য্যৰ চাৰিওফালে ঘূৰি থাকে। পৃথিৱীৰ দৰে ইহঁত সকলোৱে সূর্য্যৰ পৰা পোহৰ পায়।পৃথিৱীৰ দৰে ইহঁতৰ মাজৰ বহুতে নিজৰ নিজৰ কক্ষপথত ঘূৰি থাকে, আৰু সেইফালৰ পৰা পৃথিৱীৰ দৰে ইহঁতবোৰ দিন আৰু ৰাতিৰ অৱতাৰণা হয়। ইহঁতৰ কিছুমানৰ চন্দ্র আছে যিয়ে সূর্য্যৰ অনুপস্থিতিত পোহৰ বিলায়, যেনেদৰে আমাৰ পৃথিৱীত চন্দ্রই সূর্য্যৰ অনুপস্থিতিত পোহৰ বিলায়। পৃথিৱীৰ দৰে ইহঁত সকলোৱে গতিপথৰ ফালৰ পৰা মাধ্যাকর্ষণ শক্তিৰ অন্তর্গত। গতিকে এই সকলো সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰি এইটো কোৱা অযুক্তিসঙ্গত নহ'ব যে পৃথিৱীখনৰ দৰে ইহঁতৰ মাজতো বহুতো জীৱৰ উপস্থিতিৰ অনুমান কৰিব পাৰি। এই সিদ্ধান্তটোত কিছু সম্ভাৱনাৰ উমান পোৱা যায়। (থমাচ্ ৰেইডৰ Essays on the intellectual Powers of Manৰ পৰা উদ্ধৃত।)

সাধাৰণতে সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ আশ্রয় বাক্যবোৰ বিশেষ বিশেষ উদাহৰণ হয় আৰু ইয়াৰ সিদ্ধান্তও কিছুমান বিশেষ বিশেষ উদাহৰণ সম্পর্কেই গ্রহণ কৰা হয়। ইয়াত কিছুমান দেখা উদাহৰণৰ পৰা আন কিছুমান নেদেখা উদাহৰণ সম্পর্কে

সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰা হয়। গতিকে এনে ধৰণৰ সাদৃশ্যানুমানত আগমনাত্মক যুক্তিৰ বৈশিষ্ট্য দেখিবলৈ পোৱা যায়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ২ ঃ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহক বৈধ আৰু অবৈধ যুক্তি বুলি ভাগ কৰিব পাৰি নে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ সিদ্ধান্তটোত কিছুমান দেখা বা প্রত্যক্ষ কৰা উদাহৰণৰ পৰা আন কিছুমান নেদেখা বা প্রত্যক্ষ নকৰা উদাহৰণলৈকে গতি কৰা যায় নেকি?

.....

.....

চিন্তা-চর্চা কৰক ১৪.২

তলৰ দফাসমূহত উভয় সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তি আৰু সাদৃশ্যানুমানৰ অ-যুক্তিসঙ্গত ব্যৱহাৰ উল্লেখ কৰা হৈছে। এতিয়া তলৰ দফাসমূহৰ কোনবোৰ যুক্তি আৰু কোনবোৰ যুক্তি নহয় কোৱা—

ক) চেতনা সদায় মানৱ দেহৰ কথা কৌশলৰ লগত জড়িত বুলি দেখা যায়, কাৰণ ই হৈছে মানৱ দেহৰ লগত লগ লাগি থকা এক আনুষাঙ্গিক শক্তি যদিও ই মানৱ দেহৰ কোনো কার্য্যত প্রভাৱ নেপেলায়— ইয়াৰ যেনেদৰে ভাপৰ সুহঁৰি এটাই তাৰ কথা কৌশলৰ লগত থাকিলেও ই কথা কৌশলত কোনো প্রভাৱ নেপেলায়।

খ) এটা কথা সত্য যে গোলকীয় উষ্ণতাই যেনেদৰে দর্শায় বৰফৰ গলনে সাগৰীয় বানৰ সৃষ্টি কৰা বুলি তাক বিশ্বাস কৰাটো টান। যেনেদৰে এটুকুৰা গিলাচত থকা বৰফ গলাৰ পিছতো গিলাচৰ পানী বাগৰি নপৰে ঠিক তেনেদৰে বৰফৰ গলনেও সাগৰীয় পানীৰ মাত্রা নবঢ়ায়। ভবিষ্যতেও যদি সাগৰৰ পানীৰ মাত্রা বাঢ়ে সি কেৱল স্থলত থকা হিমবাহৰ গলনৰ ফলতহে।

গ) উৎগেনষ্টাইনে (Wittgenstein) চিন্তাক সাতোঁৰৰ লগত তুলনা কৰিছিল। যেনেদৰে সাঁতুৰিলে স্বাভাৱিকতে আমাৰ দেহটোক পানীৰ ওপৰত ওপঙাই ৰাখিবলৈ এটা ইচ্ছা হয়, ঠিক তেনেদৰে, চিন্তা কৰিলেও আমাৰ মনত এটা স্বাভাৱিক ইচ্ছা জাগে যে আমি আমাৰ মনটোক বাহিৰা কৃত্রিম বস্তু সমূহৰ পৰা আঁতৰাই আনি গভীৰ দার্শনিক সমস্যাত নিমগ্ন কৰোঁ।

ঘ) ধৰা হ'ল মোক কোনোবাই ক'লে যে তেওঁক এনাচ্‌থেচিয়া নিদিয়াকৈয়ে দাঁত এটা উঘালি পেলোৱা হ'ল। তেতিয়া মই মোৰ সহানুভূতি সেই মানুহজনৰ আগত প্রকাশ কৰিলোঁ। কিন্তু ধৰা হ'ল মোক সুধিলে যে "তুমি কেনেকৈ জানিলা যে সেই ঘটনাটোৱে মোক কষ্ট দিছে" তেতিয়া মই এনেদৰে ক'ব লাগিব যে মই জানো যে এইটোৱে মোক কষ্ট দিছে। কাৰণ এনাচ্‌থেচিয়া নিদিয়াকৈ এটা দাঁত উঘালি পেলোৱাটো কিমান কষ্টকৰ সেইটো মই জানো আৰু যিজন মানুহৰ লগত এই ঘটনাটো সংঘটিত হৈছে তেওঁৰো মোৰ দৰে একেই স্নায়ৱিক ব্যৱস্থা আছে। গতিকে মই অনুমান কৰিব পাৰো যে তেওঁৰো তেনে অৱস্থাত মোৰ দৰে একেই অসহনীয় বিষ হ'ব।

১৪.৪.২ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ মূল্য নিৰূপণ

সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহ প্রামাণিক যুক্তি নহয়। গতিকে সিহঁতৰ মূল্য নিৰূপণ প্রক্রিয়াটোও ইয়াৰ আশ্রয়বাক্যসমূহৰ সত্যাসত্যৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰিব যে সিহঁতৰ পৰা নিঃসৰিত হোৱা সিদ্ধান্তবোৰক কিমান সাম্ভাব্য কৰি তুলিব পাৰে।আনহাতে, ইয়াৰ বিভিন্ন প্রমাণৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি এই সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ কিছুমান অধিক শক্তিশালী আৰু আনহাতে আন কিছুমান দুর্বলো হয়। এটা শক্তিশালী সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিক কেতিয়াবা ভাল সাদৃশ্যানুমান বুলি কোৱা হয়।আনহাতে, এটা দুর্বল সাদৃশ্যানুমান-মূলক যুক্তিক বেয়া বা মিছা সাদৃশ্যনুমান বুলিও কোৱা হয়। আলোচনাৰ বিভিন্ন দিশৰ পৰা বিভিন্ন বিস্তৃতিৰ সাদৃশ্যানুমানবোৰক কোনো পৰিস্যাংখিক বা জ্যামিতিক সূত্র গঠন কৰিব নোৱাৰি। তথাপিও, বিভিন্ন তর্কবিদে সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ মূল্য নিৰূপণৰ বাবে বিভিন্ন ধৰণৰ সাধাৰণ নীতি বা আদেশ দিছে। এনে ধৰণৰ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ শক্তিশালিতা পৰিমাপ কৰিবৰ বাবে আই. এম. কপি, চি. কোহেন আৰু কে. মেকমোহনে ছটা পৰিমাপৰ কথা কৈছিল—

১) **সাদৃশ্য হিচাপে লোৱা উদাহৰণ বা উপমাৰ পৰিমাণ ঃ** সাদৃশ্যানুমান থকা যিমান বেছি উদাহৰণ বা উপমা থাকিব যুক্তিটো সিমানে বেছি শক্তিশালী হ'ব।

ক) মই এটা বিশেষ কোম্পানীৰ দ্বাৰা নির্মিত এযোৰ জোতা কিনিছিলোঁ আৰু মই তাক বৰ সুবিধাজনক আৰু যুগমীয়া বুলি প্রমাণ পালো। সেয়েহে, মই সিদ্ধান্তলৈ আহিলো যে একে কোম্পানীৰে যদি মই আন এযোৰ জোতা কিনিলোঁহেঁতেন তেনেহ'লে সেই যোৰ জোতাও সমানে সুবিধাজনক তথা যুগমীয়া হ'লহেঁতেন।

খ) মই তিনিটা বিশেষ কোম্পানীৰ দ্বাৰা নির্মিত তিনিযোৰ জোতা কিনিলোঁ আৰু আটাইকেইযোৰ জোতাই মই সুবিধাজনক আৰু যুগমীয়া পালোঁ। সেয়েহে, মই সিদ্ধান্তলৈ আহিলোঁ যে যদি মই একে কোম্পানীৰে আন বেলেগ জোতাও কিনিলোহেঁতেন তথাপি সেইকেইযোৰো একে সমানে সুবিধাজনক আৰু যুগমীয়া হ'লহেঁতেনে।

ইয়াত, দ্বিতীয় যুক্তিটোৰ সিদ্ধান্তটো প্ৰথম যুক্তিটোৰ সিদ্ধান্ততটোও বেছি সাম্ভাব্য কাৰণ ইয়াত প্ৰত্যক্ষ কৰা উদাহৰণ বা উপমাৰ সংখ্যা বেছি।

২) **আশ্ৰয়বাক্যত উদাহৰণৰ বিভিন্নতা ঃ** যিমানে বিভিন্নতা থকা উদাহৰণৰ লগত এটা সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ তুলনা কৰি সাদৃশ্যতা নিৰ্ণয় কৰা হ'ব সিমানেই এই যুক্তিটো শক্তিশালী হ'ব।

ওপৰৰ দ্বিতীয় উদাহৰণটো লক্ষ্য কৰা যাওক। ইয়াত যিমানবোৰ জোতাৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হৈছে, সেইবোৰৰ কিছুমান একে খুচুৰা বিক্ৰেতাৰ পৰা নাইবা কিছুমান খুচুৰা বিক্ৰেতাৰ পৰা আৰু আন কিছুমান বিভাগীয় দোকানৰ পৰা নাইবা অনলাইন বিক্ৰেতাৰ পৰাও কিনিব পাৰিলেহেঁতেন। এনেকুৱা ক্ষেত্ৰত সিদ্ধান্তসমূহ আগৰবোৰৰ তুলনাত বেছি শক্তিশালী হৈ পৰে।

৩) **একে বা সাদৃশ্যমূলক দিশৰ সংখ্যা ঃ** বিষয়টো যিমানে বেছি দিশত সাদৃশ্যতা থাকিব, সিমানে সিদ্ধান্তৰ সাম্ভাব্যতা বৃদ্ধি পাব।

ওপৰৰ যুক্তিটোত যদিও জোতাৰ তিনিওটা উদাহৰণতে জোতাবোৰ একে ডিজাইন, একে পদাৰ্থ আৰু একে দামৰে হ'লহেঁতেন আৰু যদি সিদ্ধান্তত থকা জোতাৰ উদাহৰণবোৰত থকা জোতাবোৰো যদি একে ডিজাইন, একে পদাৰ্থ আৰু একে দামৰে হ'লহেঁতেন, তেনেহ'লে এই যুক্তিটো আন সেই যুক্তিবোৰতকৈ য'ত সিদ্ধান্তত থকা উদাহৰণবোৰ আশ্ৰয় বাক্যত থকা উদাহৰণবোৰৰ লগত সাদৃশ্যতা নাথাকিলেহেঁতেন তাতকৈ বেছি সাম্ভাব্য হ'লহেঁতেন।

৪) **সাদৃশ্যতাৰ দিশবোৰৰ প্ৰাসঙ্গিকতা ঃ** যদি সাদৃশ্যতাবোৰ উদ্দেশ্যৰ লগত প্ৰাসঙ্গিক হয় তেনেহ'লে এনে সাদৃশ্যতাৰ পৰিমাণ সিমানেই বেছি হ'ব সিমানেই যুক্তিবোৰো শক্তিশালী হ'ব। ঠিক তেনেদৰেই কেৱল এটা প্ৰাসঙ্গিক দিশেই আন বহুতো অপ্ৰাসঙ্গিক দিশতকৈ বেছি সম্ভাব্য হ'ব। এটা দিশ আন এটা দিশৰ লগত প্ৰাসঙ্গিক হ'ব যদি সিহঁতৰ মাজত এটা কাৰ্য্যকাৰণ সম্পৰ্ক থাকে।

ধৰা হ'ল আটাইকেইযোৰ জোতাই মঙ্গলবাৰে কিনা হৈছিল আৰু ময়ো এতিয়া মঙ্গলবাৰেই কিনিম। কিন্তু এই সাদৃশ্যতাই জোতাবোৰক সুবিধাজনক আৰু যুগমীয়া কৰি নোতোলে। কিন্তু যদি এই আটাইবোৰ জোতাই একে ধৰণৰ চামৰাৰ পৰাই নিৰ্মিত তেনেহ'লে ইয়ে সিদ্ধান্তটোৰ সম্ভাব্যতাৰ মান বৃদ্ধি কৰিব।

৫) **বিভিন্নতা বা অসাদৃশ্যতা ঃ** অসাদৃশ্যতা হৈছে বিভিন্নতা। এই বিভিন্নতা সিদ্ধান্তৰ উদ্দেশ্যৰ পৰা আশ্ৰয় বাক্যসমূহৰ উৎসৰ লগত থাকে যাৰ ভিত্তিত সিদ্ধান্তটোত এটা উদ্দেশ্যৰ কথা কোৱা হয়। এই বিভিন্নতাৰ সংখ্যা যিমানেই বেছি হ'ব আৰু সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ লগত ইয়াৰ প্ৰাসঙ্গিকতা যিমানেই বেছি হ'ব, সিমানেই সাদৃশ্যানুমানটো বেছি দুৰ্বল হ'ব।

ওপৰৰ জোতাৰ উদাহৰণটোত আগতে কিনা জোতাবোৰ সিহঁতৰ গুণগত দিশৰ পৰা বৰ উন্নত আছিল। কিন্তু পিছত কিনা জোতাবোৰ সিহঁতৰ গুণগত দিশৰ পৰা অলপ কম উন্নত। আগৰ উদাহৰণবোৰত জোতাবোৰ বিভিন্ন ধৰণৰ চামৰাৰ পৰা তৈয়াৰ কৰা হৈছিল। তেনেহ'লে স্পষ্টৰূপে ইয়াৰ সিদ্ধান্তটোৰ সম্ভাব্যতা অলপ কম হ'ব। কিন্তু যদি এইবোৰ একে গুণগত দিশ আৰু একে ধৰণৰ পদাৰ্থৰে তৈয়াৰী হ'লহেঁতেন তেনেহ'লে ইয়াৰ সিদ্ধান্তটোৰো সাম্ভাব্যতাৰ পৰিমাণ বেছি হ'লহেঁতেন।

তথাপিও, অসাদৃশ্যতাত এই বিভিন্নতাৰ উৎসবোৰে যুক্তিটোক দুর্বল কৰিবলৈ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ লগত প্রাসঙ্গিক হ'ব লাগিব। অপ্রাসঙ্গিক দিশত বিভিন্নতা বা গুণগত দিশত বিভিন্নতা য'ত কোনো কার্য্য কাৰণ সম্পর্ক নাথাকে সেইবোৰে এটা সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ শক্তিশালিতাটো কম কৰিব নোৱাৰে।

৬) **সিদ্ধান্তই যি দাবী কৰে ঃ** এটা সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিত সিদ্ধান্তই ইয়াৰ আশ্রয়বাক্যৰ ওপৰত বা আশ্রয় বাক্যৰ লগত যিমানেই কম দাবী কৰিব সিমানেই ইয়াৰ যুক্তিটোৰ শক্তিশালিতা বাঢ়ি যাব। কম আৰু অপ্রাসঙ্গিক সাদৃশ্যতাৰ ওপৰত নির্ভৰশীলতাই কোনো ধৰণৰ উচ্চ সম্ভাব্যতাৰ সৃষ্টি নকৰে।

উদাহৰণ স্বৰূপে, যদি মই আগতে কিনা গোটেই তিনিযোৰ জোতাই প্রায় এবছৰলৈ ভালেই থাকিলহেঁতেন আৰু যদি এতিয়া মই সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰোঁ যে নতুন জোতাযোৰো প্রায় দহ মাহলৈ ভালে থাকিব, তেনেহ'লে এই দাবীটো পৰিমিত হৈ পৰিব।কিন্তু যদি মই ধৰি লওঁ যেএইযোৰ সম্পূর্ণ এবছৰলৈ যুগমীয়া হৈ থাকিব তেনেহ'লে ই অলপ কম পৰিমিত সিদ্ধান্ত হৈ পৰিব আৰু তেতিয়া যুক্তিটোৰো প্রৱনতাখিনি কম হৈ পৰিব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ সবিভিন্ন ধৰণৰ সাদৃশ্যানুমানবোৰ কিকি?

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিবোৰ প্রামাণিক যুক্তি হয়নে?

.....

১৪.৪.৩ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ ব্যৱহাৰ

১) **দৈনন্দিন জীৱনত সমস্যা সমাধান ঃ** সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিবোৰ সচৰাচৰ আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ সমস্যাবিলাক সমাধান কৰাত বহুলভাৱে প্রয়োগ কৰা হয়। যদি আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত কেতিয়াবা কিবা সমস্যাৰ সমাধান বিচাৰি পোৱাত অসুবিধা হয় তেতিয়া আমি তেনেকুৱা একে সমাধান হোৱা সমস্যা বিচাৰিবলৈ ধৰোঁ আৰু

তেনেদৰে আমি এটা সাদৃশ্যমূলক সমাধান বিচাৰিবৰ বাবে চেষ্টা কৰোঁ।ইয়াৰ উপৰি আন কিছুমান বৃত্তিমূলক ক্ষেত্ৰতো আমি সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ বহুল প্ৰয়োগ কৰোঁ।

২) **ন্যায়িক মামলা ঃ** সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহ ন্যায়িক ক্ষেত্ৰতো ব্যৱহাৰ কৰা হয় যেতিয়া এজন অধিবক্তাই কিছুমান মামলা সমাধান কৰিবলৈ তেনেকুৱা আগতে ঘটা একেধৰণৰ মামলাৰ দৃষ্টান্তৰ সমাধানটো চাবলৈ চেষ্টা কৰে।দৃষ্টান্ত মানে ইয়াত কোনো এটা সাদৃশ্যমূলক ন্যায়িক বিবাদত আদালতে যি ৰায় দিয়ে তাক বুজাইছে। ইয়াত ন্যায় বিচৰাজনে এনেকুৱা এটা ঘটনা বা কিছুমান ঘটনা চিহ্নিত কৰিব লাগিব যিটো বৰ্তমানৰ গোচৰটোৰ দৰে একে আৰু সেই গোটৰটোত যি ৰায়দান কৰা হৈছিল বৰ্তমানৰ গোচৰটোতো সেই ৰায়দানেই বিচৰা হৈছে। ইয়াত অধিবক্তাজনে এইটো কথা প্ৰমাণ কৰিব লাগিব যে বৰ্তমানৰ গোচৰটোত আৰু আগৰ দৃষ্টান্তটোত সাদৃশ্যতা আছে আৰু সেয়েহে বৰ্তমানৰ গোচৰটোতো একে ধৰণৰ ৰায়দানেই কৰিব পাৰি।

৩) **আঁচনি গ্ৰহণ ঃ** আঁচনি গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰতো চৰকাৰে সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায় য'ত একে ধৰণৰ আঁচনিৰ ক্ষেত্ৰত আন এখন চৰকাৰে কি ধৰণৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিছে। ধৰা হ'ল যে স্বাস্থ্যক্ষেত্ৰত উন্নয়নে এখন দেশ Aৰ উৎপাদন ক্ষেত্ৰত তথা অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰত উন্নয়নৰ সূচনা কৰিছে। ইয়াক লক্ষ্য কৰি আন এখন উন্নয়নশীল দেশ Bয়ে ও A দেশখনৰ দৰে উৎপাদন ক্ষেত্ৰত উন্নতি লাভৰ অৰ্থে একে ধৰণৰ আঁচনি গ্ৰহণ কৰিব।

৪) **স্বাস্থ্যৰ ক্ষেত্ৰত কৰা গৱেষণা ঃ** স্বাস্থ্য ক্ষেত্ৰতো সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। যেতিয়া মানৰ সমাজৰ বাবে কিবা এটা ঔষধ আৱিষ্কাৰ কৰি উলিওৱা হয় তেতিয়া সেই ঔষধটো প্ৰথমে নিগনি, গিনিপিগ, বান্দৰ বা চিম্পাঞ্জীৰ ওপৰতহে প্ৰয়োগ কৰা হয়।যদি এই প্ৰয়োগৰ ফলত দেখা গ'ল যে নিগনি, গিনিপিগ, বান্দৰ বা চিম্পাঞ্জীটোৰ একো ক্ষতি হোৱা নাই তেতিয়া হ'লে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰা যায় যে— মানুহৰ ওপৰতো ইয়াক প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি কিয়নো মানুহৰ এই জন্তুবোৰৰ লগত জৈৱিকভাৱে সাদৃশ্য আছে বুলি ধৰা হয়।

৫) **প্ৰত্নতাত্ত্বিক গৱেষণা ঃ** যেতিয়া খনন কাৰ্য্যৰ সময়ত বহু যুগৰ আগৰ কিছুমান মানুহৰ দ্বাৰা নিৰ্মিত সঁজুলি তথা বস্তু আৱিষ্কাৰ কৰা হয়, তেতিয়া প্ৰত্নতাত্ত্বিকসকলে নিৰীক্ষণ কৰে যে এই বস্তুবোৰো মানুহে তেনেকুৱা ধৰণেই ব্যৱহাৰ কৰে যেনেকৈ সেইবোৰৰ দৰে একে ধৰণৰ বস্তুবোৰ মানুহে আজিকালি ব্যৱহাৰ কৰে। এইটো হৈছে সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ বৰ্তমানৰ কিছুমান বিশেষ বস্তু আৰু বুৰঞ্জীৰ আগৰ কিছুমান বিশেষ বস্তুৰ মাজৰ কৰা কিছুমান সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ ব্যৱহাৰ।

৬) **নৈতিক চিন্তাধাৰা ঃ** সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ ওপৰত বহুতো নৈতিক ৰায় নিৰ্ভৰশীল হৈ আছে। যেতিয়া আমি কোনো এটা কামক নৈতিকভাৱে ভুল বুলি বিচাৰ কৰিম, তেতিয়া তেনেকুৱা বহুতো একে ধৰণৰ নৈতিকভাৱে ভুল কৰ্ম বুলি দেখুৱাই আমি তাক ভুল বুলি প্ৰমাণিত কৰিম।

চিন্তা-চর্চা কৰক ১৪.৩

ন্যায়িক মামলাত কেনেদৰে সাদৃশ্যানুমান ব্যৱহাৰ কৰা হয়।ব্যাখ্যা কৰক।

.....

.....

.....

১৪.৫ সাদৃশ্যানুমানক অস্বীকাৰ

সাদৃশ্যানুমানক বিভিন্ন যুক্তি অস্বীকাৰ কৰিবলৈও ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এইটো হৈছে যুক্তি অস্বীকাৰ কৰাৰ পদ্ধতি য'ত এনেকুৱা এটা সাদৃশ্যমূলক যুক্তি আলোচনা কৰা হয় যাৰ আশ্রয়বাক্যবোৰ সত্য কিন্তু যাৰসিদ্ধান্তটোতো হয় মিছা বা অতি বেছিকৈ অসম্ভাব্য। এনেকুৱাধৰণৰ সাদৃশ্যানুমানেৰে অস্বীকাৰ কৰা পদ্ধতিটো মাজে সময়ে নিগমনাত্মক যুক্তিৰ ক্ষেত্রত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইয়াক আগমনাত্মক চিন্তাধাৰা বা যুক্তিৰ ক্ষেত্রতো ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

সকলো নিৰপেক্ষ বাদীয়েই ৰাষ্ট্রীয় স্বাস্থ্য বীমাৰ সমর্থক।

প্রশাসনৰ কিছুমান সদস্য ৰাষ্ট্রীয় স্বাস্থ্য বীমাৰ সমর্থক, গতিকে প্রশাসনৰ কিছুমান সদস্য, নিৰপেক্ষবাদী।

এই যুক্তিটো অবৈধ। ইয়াৰ অবৈধতা তেতিয়া প্রমাণিত হ'ব যেতিয়া আমি তলৰ যুক্তিটো গঠন কৰিম যি ওপৰৰটোৰ দৰেএকে আকাৰৰ কিন্তু যাৰ অবৈধতা বৰ স্পষ্টভাৱেই বুজিব পাৰি। যিটো হৈছে সঁচা বা সত্য আশ্রয় বাক্য আৰু মিছা সিদ্ধান্ত।

সকলো এন্দুৰেই বৰখৰকৈ দৌৰে কিছুমান ঘোৰাইয়ো বৰ খৰকৈ দৌৰে গতিকে, কিছুমান ঘোৰা হৈছে এন্দুৰ। সাদৃশ্যানুমানৰ দ্বাৰা কৰা অস্বীকাৰ নিগমনাত্মক যুক্তিৰ ক্ষেত্রতো বৰ প্রভাৱশালীভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। এই ক্ষেত্রত আমি এনেকুৱা এটা একে আকাৰৰ যুক্তি গঠন কৰিব লাগিব কিন্তু সেই যুক্তিটোত সিদ্ধান্তটো মিছা বা যাক অসম্ভাব্য বুলি বিশ্বাস কৰা হ'ব লাগিব।

সাদৃশ্যানুমানৰ দ্বাৰা কৰা অস্বীকাৰৰ উদাহৰণ ঃ

যুক্তি ঃ দৰিদ্রতা আৰু অন্যায়ক মুছলমান সন্ত্রাসবাদৰ ঘাই কাৰণ বুলি গণ্য কৰিব নোৱাৰি কাৰণ এই মুছলমান সন্ত্রাসবাদৰ নেতা অচামা বিন লাডেন এজন কৌটিপতি ব্যক্তি আছিল।

অস্বীকাৰকৃত যুক্তি ঃ দাসত্বক আমেৰিকান স্বদেশী যুদ্ধৰ ঘাই কাৰণ বুলি ক'ব নোৱাৰি কাৰণ আব্রাহাম লিঙ্কন যি এই স্বদেশী যুদ্ধৰ নেতা আছিল তেওঁ দাস নাছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৬ ঃ আগমনাত্মক যুক্তিৰ বিপৰীতে সাদৃশ্যনুমানৰ দ্বাৰা অস্বীকাৰ নিয়মক ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিনে ?

.....

১৪.৬ উপমান

সাদৃশ্যতাৰ ভিত্তিত লাভ কৰা এক জ্ঞানৰ উৎস মীমাংসা আৰু বেদান্ত দর্শনৰ মতে, বৈধ জ্ঞানৰ এক স্বাধীন উৎস আছে যাৰ দ্বাৰা প্রত্যক্ষ কৰা বস্তু আৰু আগতে জনা বস্তুৰ মাজত এটা সাদৃশ্য স্থাপন কৰিব পাৰি। এই জ্ঞানৰ উৎসটো প্রত্যক্ষও নহয় অনুমানো নহয়। ধৰা হ'ল এজন ব্যক্তি অৰণ্যলৈ গ'ল আৰু তাত তেওঁ গৰায় বা বন্য গৰুৰ দেখা পালে। তেওঁ জানিবলৈ পালে যে এই জন্তুটো আমাৰ ঘৰচীয়া গৰুৰ দৰে। এই জ্ঞানখিনি সাদৃশ্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি থকা নাই কাৰণ এই সময়খিনিত ঘৰচীয়া গৰুৰ সাদৃশ্যমূলক বৈশিষ্ট্যবোৰ লক্ষ্য কৰা হোৱা নাই। এইটো অনুমানৰ উদাহৰণ নহয় কাৰণ ওপৰোক্ত অনুমান কৰিবলগীয়া ঘটনাটোত গৰুৰ লগত গৰায়ৰ সাদৃশ্য ওলাওতে, ইয়াত পক্ষপদটো হ'ব গৰু আৰু গৰায়ৰ লগত সাদৃশ্যটোই হ'ব পক্ষপদক চিহ্নিত কৰা প্রতীক (পক্ষ-ধর্মতা)। কিন্তু ইয়াত গৰু (পক্ষ) পদক প্রত্যক্ষ কৰা হোৱা নাই নাইবা গৰায়ৰ লগত গৰু সাদৃশ্যও লক্ষ্য কৰা হোৱা নাই (পক্ষ-ধর্মতা)। গতিকে, ইয়াত অনুমানৰ প্রয়োজনীয় চর্তসমূহ পুৰণ কৰা হোৱা নাই। সেয়েহে সাদৃশ্যতাৰ জ্ঞান সদায় এটা বেলেগ জ্ঞানৰ উৎসৰ দ্বাৰা পাব লাগে। তথাপিও, নৈয়ায়িকসকলে উপমানক এটা স্বাধীন জ্ঞানৰ উৎস হিচাপে স্বীকাৰ কৰা নাই। তেওঁলোকৰ মতে, উপামান হৈছে বর্তমান প্রত্যক্ষ আৰু বেলেগ বস্তুৰ মাজৰ সাদৃশ্যতাৰ স্মৃতি যাক বর্তমান প্রত্যক্ষ কৰা হোৱা নাই।

উপমান আৰু সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তি উভয়ৰে উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য আছে। উভয়ে সাদৃশ্যতা বা তুলনা বা উপমাৰ লগতগুৰুত্বপূর্ণভাৱে সম্বন্ধিত হৈ আছে। এইবোৰে বিভিন্ন বস্তু বা ঘটনাৰ মাজৰ সাদৃশ্যক ব্যাখ্যা তথা নিশ্চিত কৰে। উপমানক সাদৃশ্যতাৰ জ্ঞান বুলি কোৱা হয়, আৰু সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিক কিছুমান বর্তমানৰ সাদৃশ্যৰ পৰা ভৱিষ্যৎতৰ আন কিছুমান সাদৃশ্যলৈ যোৱাৰ পথ বুলি গণ্য কৰা হয়।

১৪.৭ অধ্যায়টোৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সাদৃশ্যানুমান হৈছে বিভিন্ন বস্তু, পদ্ধতি বা অৱস্থাৰ মাজৰ সাদৃশ্যবোৰৰ মাজত কৰা এক তুলনা। কিন্তু এই তুলনা আক্ষৰিকো হ'ব পাৰে নাইবা গাঁথনিকো হ'ব পাৰে।

- বিভিন্ন প্রসঙ্গত বিভিন্ন উদ্দেশ্য পূৰণৰ বাবে সাদৃশ্যনুমানৰ অৱতাৰণা কৰা হয়। আমি কিছুমান বিশেষ বস্তু, ঘটনা বা পদ্ধতিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আমি জনা আন কিছুমান ঘটনা, বস্তু বা পদ্ধতিৰ লগত সাদৃশ্যনুমানৰ দ্বাৰা যুক্ত কৰি ব্যাখ্যা কৰোঁ।
- অনুমানতো সাদৃশ্যনুমানৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তিয়ে সাদৃশ্যনুমানৰ এক তাৰ্কিক বা যৌক্তিক ব্যৱহাৰক সূচায়। এই ফালৰ পৰা যুক্তি দৰ্শোৱা হয় যে বিভিন্ন বস্তুৰ মাজত কিছুমান দিশত সাদৃশ্যতা আছে, গতিকে আন কিছুমান দিশতো সিহঁতৰ মাজত সাদৃশ্যতা থাকিব।
- সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তি হৈছে এক আগমনাত্মক বা অ-নিগমনাত্মক অনুমান। আন অ-নিগমনাত্মক অনুমানসমূহৰ দৰে ইয়াৰ আশ্রয়বাক্যসমূহে যৌক্তিকভাৱে ইয়াৰ সিদ্ধান্তক দৰ্শায় নিদিয়ে। এনেকুৱা সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তিসমূহক বৈধ আৰু অবৈধ হিচাপে শ্রেণীবিভাগ কৰিব নোৱাৰি। ইয়াৰ সিদ্ধান্তসমূহৰ সম্ভাব্যতাৰ পৰিমাণ থাকে।
- সাধাৰণতে সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ আশ্রয় বাক্যবোৰ বিশেষ বিশেষ উদাহৰণ হয় আৰু ইয়াৰ সিদ্ধান্তও কিছুমান বিশেষ বিশেষ উদাহৰণ সম্পৰ্কেই গ্রহণ কৰা হয়। ইয়াত কিছুমান দেখা উদাহৰণৰ পৰা আন কিছুমান নেদেখা উদাহৰণ সম্পৰ্কে সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰা হয়। গতিকে এনে ধৰণৰ সাদৃশ্যনুমানত আগমনাত্মক যুক্তিৰ বৈশিষ্ট্য দেখিবলৈ পোৱা যায়।
- কিছুমান সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তি অধিক শক্তিশালী আৰু আন কিছুমান সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তি দুৰ্বল হয় ইয়াৰ প্রমাণৰ শক্তিশালিতাৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি। এটা শক্তিশালী সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিক কেতিয়াবা ভাল সাদৃশ্যানুমান আৰু আনহাতে এটা দুৰ্বল সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তিক বেয়া বা মিছা সাদৃশ্যনুমান বুলিও কোৱা হয়।
- এটা সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ মূল্য নিৰূপণ কৰোঁতে তলৰ কথাসমূহ গণ্য কৰিব লাগে— (১) সাদৃশ্য হিচাপে লোৱা উদাহৰণ বা উপমাৰ পৰিমাণ (২) আশ্রয়বাক্যত উদাহৰণৰ বিভিন্নতা (৩) একে বা সাদৃশ্যমূলক দিশৰ সংখ্যা (৪) সাদৃশ্যতাৰ দিশবোৰৰ প্রাসঙ্গিকতা (৫) বিভিন্নতা বা অসাদৃশ্যতা (৬) সিদ্ধান্তই যি দাবী কৰে।

১৪.৮ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Chakraborti, Chhanda (2006); *Logic: Informal, Symbolic and Inductive*; New Delhi: Prentice Hall of India Limited.
2) Copi, I. M.; Cohen, C., McMahon (2012); *Introduction to Logic*; New Delhi: Dorling Kindersly India Pvt. Ltd.

১৪.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) ১৬, খ) ভৰিৰ তলুৱা

২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নহয়, কাৰণ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহ হৈছে অ-নিগমনাত্মক, সেইবাবে ইহঁতক বৈধ বা অবৈধ বুলি শ্ৰেণীবিভাগ কৰিব নোৱাৰি।

৩নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ হয়, অনুমানৰ উদ্দেশ্যই হৈছে অনুমানৰ দ্বাৰা সাদৃশ্য লাভ কৰা সেইবোৰ বস্তুৰ ক্ষেত্ৰত যাক আমি প্ৰত্যক্ষ কৰিব নোৱাৰো।

৪নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাল সাদৃশ্যানুমান আৰু বেয়া সাদৃশ্যানুমান।

৫নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নহয়, এইবোৰ আগমনাত্মক যুক্তি।

৬নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ হয়, ইয়াক আগমনাত্মক যুক্তি অস্বীকাৰ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১৪.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ

প্ৰশ্ন ১ ঃ সাদৃশ্যানুমানৰ বুৎপত্তিগত অৰ্থ কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ দৃষ্টান্ত মানে কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ সংজ্ঞা দিয়া।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিসমূহক কেনেকৈ ভাগ কৰিব পাৰি?

প্ৰশ্ন ৫ ঃ সাদৃশ্যতাই সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিক দুৰ্বল কৰে নেকি?

খ) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ আক্ষৰিক আৰু গাঁথনিক সাদৃশ্যানুমানৰ মাজত পাৰ্থক্য নিৰ্ণয় কৰা।

প্ৰশ্ন ২ ঃ সাদৃশ্য মানে কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ তৰ্কবিজ্ঞানত সাদৃশ্যানুমান কেনেদৰে ব্যৱহাৰ কৰা হয়?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ গঠন কেনেকুৱা?

প্ৰশ্ন ৫ ঃ ভাল আৰু বেয়া সাদৃশ্যানুমানৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখুওক।

প্ৰশ্ন ৬ ঃ বস্তুৰ মাজত কৰা তুলনাই সাদৃশ্যানুমানমূলক যুক্তিৰ মূল্যত প্ৰভাৱ পেলায় নেকি?

প্ৰশ্ন ৭ ঃ চমুটোকা লিখক—

ক) আক্ষৰিক সাদৃশ্যনুমান

খ) সাদৃশ্যনুমানৰ দ্বাৰা অস্বীকাৰকৰণ

গ) উপমান

ঘ) ভাল আৰু বেয়া সাদৃশ্যনুমান

গ) **ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ** (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ চিন্তাচর্চাত কেনেদৰে সাদৃশ্যনুমানক ব্যৱহাৰ কৰা হয়? আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তিৰ গঠন কেনেকুৱা? বহলাই লিখক।

প্রশ্ন ৩ ঃ সাদৃশ্যনুমানমূলক যুক্তিসমূহৰ কেনেদৰে মূল্য নিৰূপণ কৰা হয়? কি মানদণ্ডেৰে ইয়াৰ মূল্য নিৰূপণ কৰা হয় আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ সাদৃশ্যনুমানৰ দ্বাৰা অস্বীকাৰৰ পদ্ধতিটোক ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***